

PETERKA PARTNERS

THE CEE LAW FIRM

Wpływ epidemii koronawirusa na zobowiązania z umów

adw. Piotr Jaworek

26.03.2020

Pandemia wirusa SARS-CoV-2 a zobowiązania umowne

- wirus SARS-CoV-2 wywołujący chorobę COVID-19 doprowadził do istotnych zaburzeń życia gospodarczego
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 roku w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii
- ograniczenia w funkcjonowaniu placówek handlowych i rozrywkowych
- zakaz obrotu poszczególnymi kategoriami towarów
- zamknięcie granic
- obowiązek poddania się kwarantannie
- powyższe czynniki sprawiają, że wykonanie zobowiązań wynikających z umów staje się niemożliwe lub w znaczącym stopniu utrudnione

Prawo cywilne a sytuacje nadzwyczajne

- zasady ogólne

- brak generalnej klauzuli siły wyższej w polskim prawie cywilnym
- pierwszeństwo regulacji umownej przed regulacją kodeksową
- co do zasady brak automatycznego wpływu ogłoszenia epidemii na zakres zobowiązań wynikających z umów

Siła wyższa w Kodeksie cywilnym

- siła wyższa (*vis maior*) nie jest pojęciem zdefiniowanym w Kodeksie cywilnym (dalej jako „k.c.”)
- w doktrynie siłę wyższą definiuje się jako zdarzenie spełniające łącznie 3 następujące cechy:
 - ✓ zewnętrzne pochodzenie
 - ✓ niemożliwość przewidzenia (nadzwyczajność, nagłość)
 - ✓ niemożliwość zapobieżenia skutkom
- epidemia koronawirusa mieści się w tak zdefiniowanym pojęciu siły wyższej

Funkcje siły wyższej w k.c.

- wystąpienie siły wyższej nie powoduje automatycznego zawieszenia zobowiązań umownych
- skutki siły wyższej to:
 - ✓ wpływ na bieg terminów przedawnienia roszczeń
 - ✓ zwolnienie z odpowiedzialności deliktowej na zasadzie ryzyka
 - ✓ w wielu przypadkach możliwość zwolnienia się z odpowiedzialności kontraktowej (w niektórych ustawach szczególnych jest to wskazane wprost, przepisy te dotyczą jednak branży turystycznej i transportowej)

Siła wyższa a bieg przedawnienia roszczeń

- zgodnie z art. 121 pkt 4 k.c. bieg przedawnienia nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu co do wszelkich roszczeń, gdy z powodu siły wyższej uprawniony nie może ich dochodzić przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw danego rodzaju - przez czas trwania przeszkody.
- **uwaga:** Dla osiągnięcia skutku w postaci stwierdzenia zawieszenia biegu przedawnienia z uwagi na siłę wyższą niezbędne jest powołanie się na konkretne działanie państwa, w szczególności na określony akt normatywny, który skutecznie uniemożliwia dochodzenie zasadnych roszczeń przez uprawnionego.

Klauzula *rebus sic stantibus*

- art. 357(1) k.c. *Jeżeli z powodu nadzwyczajnej zmiany stosunków spełnienie świadczenia byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami albo groziłoby jednej ze stron rażącą stratą, czego strony nie przewidywały przy zawarciu umowy, sąd może po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, oznaczyć sposób wykonania zobowiązania, wysokość świadczenia lub nawet orzec o rozwiązaniu umowy. Rozwiązując umowę sąd może w miarę potrzeby orzec o rozliczeniach stron, kierując się zasadami określonymi w zdaniu poprzedzającym.*

Stosowanie klauzuli *rebus sic stantibus*

- zastosowanie klauzuli *rebus sic stantibus* wymaga ingerencji sądu w postaci wydania wyroku (ewentualnie postanowienia o zabezpieczeniu roszczenia)
- należy udowodnić następujące przesłanki:
 - ✓ źródłem powstania zobowiązania jest umowa
 - ✓ zmiana stosunków ma charakter nadzwyczajny
 - ✓ zmiana ta niesie ze sobą nadmierną trudność w spełnieniu świadczenia lub grozi jednej ze stron rażącą stratą, czego strony – zawierając umowę – nie przewidywały
 - ✓ między dwiema ostatnimi przesłankami zachodzi związek przyczynowy

Stosowanie klauzuli *rebus sic stantibus* c.d.

- w przypadku zastosowania klauzuli *rebus sic stantibus* sąd może:
 - ✓ oznaczyć na nowo sposób wykonania zobowiązania (np. czas, miejsce sposób)
 - ✓ oznaczyć inaczej – in minus lub in plus – wysokość świadczenia
 - ✓ w ostateczności rozwiązać umowę
- do czasu wydania przez sąd orzeczenia, należy nadal wykonywać zobowiązanie. Co więcej podkreśla się, że co do zasady strona w zwłoce nie może powoływać się na klauzulę *rebus sic stantibus*.

Siła wyższa a zasady odpowiedzialności kontraktowej

- ogólną zasadą odpowiedzialności odszkodowawczej wynikającej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania jest zasada domniemanej winy dłużnika
 - ✓ art. 471 k.c. Dłużnik obowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi.
 - ✓ bez wątpienia niewykonanie zobowiązania, którego powodem jest epidemia koronawirusa należy do sytuacji, w której dłużnik jest zwolniony z powyższej odpowiedzialności odszkodowawczej. Warunkiem tego zwolnienia, jest jednak udowodnienie przez dłużnika, że przyczyną niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania jest właśnie epidemia.

Możliwość odpowiedzialności dłużnika za siłę wyższą

- zasady kontraktowej odpowiedzialności odszkodowawczej określone w k.c. mogą być modyfikowane przez strony umowy (zastrzane lub łagodzone)
 - ✓ art. 471 § 1 k.c. Dłużnik może przez umowę przyjąć odpowiedzialność za niewykonanie lub za nienależyte wykonanie zobowiązania z powodu oznaczonych okoliczności, za które na mocy ustawy odpowiedzialności nie ponosi. Nie można jednak zwolnić dłużnika z odpowiedzialności za szkodę wyrządzona umyślnie
 - ✓ w umowie można określić, iż dłużnik jest odpowiedzialny za niewykonanie zobowiązania z powodu siły wyższej. Taka klauzula musi być jednak wyraźnie wskazana. Niewystarczające jest określenie, że dłużnik ponosi „pełną” lub „całkowitą” odpowiedzialność za niewykonanie zobowiązania
 - ✓ orzeczenie Sadu Najwyższego z dnia 29 marca 1949 roku (sygn. C 286/48) - *Zastrzeżenie umowne, że strona odpowiada za niewykonanie umowy "bez względu na przyczyny", nie obejmuje wypadków siły wyższej lub reform społecznych, wprowadzonych wolą ustawodawcy i zmieniających zupełnie sytuację gospodarczą zobowiązanego (klauzula rebus sic stantibus). Zasada ta nie ma zastosowania w wypadku, gdy strony, zawierając umowę, przewidywały lub mogły przewidywać rychłe dokonanie reform społecznych. Dopuszczalne jest umowne przyjęcie odpowiedzialności za niewykonanie umowy wskutek reform społecznych.*

Siła wyższa a kara umowna i odsetki

- zasady kontraktowej odpowiedzialności odszkodowawczej określone w k.c. znajdują pełne zastosowanie do kar umownych o ile nie zostały przez strony wyraźnie zmodyfikowane
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2018 roku (sygn. IV CNP 35/18) - *Umowa o karę może także - w granicach wyznaczonych treścią art. 473 § 2 k.c. - modyfikować zasadę odpowiedzialności dłużnika. Dla wywołania takiego skutku konieczne jest jednak wyraźne postanowienie. W braku odmiennego zastrzeżenia kara należałaby się tylko wtedy, gdyby wierzyciel mógł żądać odszkodowania na zasadach ogólnych. W razie odstąpienia przez strony od dyspozytywnych zasad z art. 472-474 k.c. klauzula przewidująca karę umowną pozostanie jej zastrzeżeniem w rozumieniu art. 483 § 1 k.c. Nie ma uzasadnienia teoretycznego ani praktycznego, aby uznawać ją za odrębną instytucję niepodlegającą regulacji art. 483-484 k.c. W szczególności oderwanie kary umownej od winy dłużnika nie czyni jej zastrzeżenia źródłem zobowiązania o charakterze gwarancyjnym. Przeto, roszczenie o kary umowne może przysługiwać nie tylko w przypadku zawinionego niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania.*
- odmienna reguła obowiązuje w przypadku odsetek za opóźnienie świadczeń pieniężnych. Zgodnie z art. 481 § k.c. jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi.

Siła wyższa a niemożliwość świadczenia

- może wystąpić sytuacja, w której z powodu urzędowych restrykcji obrotu pewnymi produktami wykonanie zobowiązania stanie się dla dłużnika niemożliwe
- wyróżniamy 2 rodzaje niemożliwości świadczenia:
 - ✓ niemożliwość pierwotna (art. 387 k.c.). Umowa o świadczenie niemożliwe jest nieważna. Strona, która w chwili zawarcia umowy wiedziała o niemożliwości świadczenia, a drugiej strony z błędu nie wyprowadziła, obowiązana jest do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę nie wiedząc o niemożliwości świadczenia.

Siła wyższa a niemożliwość świadczenia c.d.

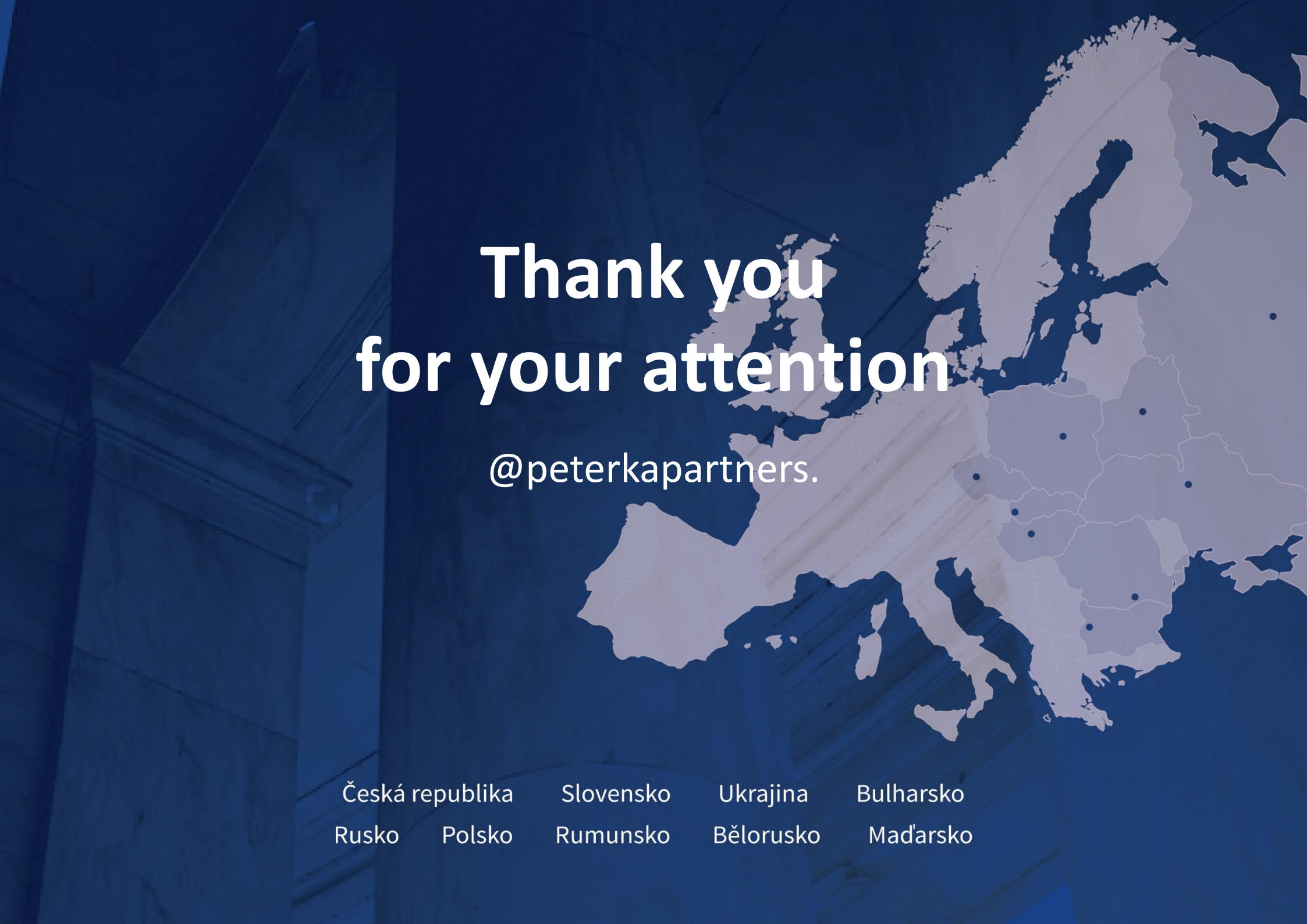
- ✓ niemożliwość następca (art. 475 k.c.) Jeżeli świadczenie stało się niemożliwe skutkiem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi, zobowiązanie wygasa. Jeżeli dłużnik odpowiada za niemożliwość świadczenia to umowa nie wygasa, a obowiązek świadczenia zostaje zastąpiony obowiązkiem odszkodowawczym.
- ✓ szczególną regulacją dotyczącą umów wzajemnych jest w tym zakresie art. 495 k.c. Jeżeli jedno ze świadczeń wzajemnych stało się niemożliwe wskutek okoliczności, za które żadna ze stron odpowiedzialności nie ponosi, strona, która miała to świadczenie spełnić, nie może żądać świadczenia wzajemnego, a w wypadku, gdy je już otrzymała, obowiązana jest do zwrotu według przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Jednakże druga strona może od umowy odstąpić, jeżeli wykonanie częściowe nie miałoby dla niej znaczenia ze względu na właściwości zobowiązania albo ze względu na zamierzony przez tę stronę cel umowy, wiadomy stronie, której świadczenie stało się częściowo niemożliwe.

Siła wyższa a zwłoka i opóźnienie

- pojęcia zwłoki i opóźnienia dotyczą sytuacji, w której dłużnik nie wykonuje zobowiązania w terminie
 - ✓ zwłoka – niewykonanie zobowiązania w terminie z powodu okoliczności, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność
 - ✓ opóźnienie – niewykonanie zobowiązania w terminie z powodu okoliczności, za które dłużnik nie ponosi odpowiedzialność (obiektywne uchybienie terminowi)
- epidemia koronawirusa może być uznana za okoliczność usprawiedliwiającą nieterminowe wykonanie zobowiązania
- zwłoka pociąga za sobą bardzo niekorzystne skutki dla dłużnika (roszczenia odszkodowawcze, możliwość wdrożenia wykonania zastępczego). Opóźnienie co do zasady uprawnia do odstąpienia od umowy

Zalecenia

- dokonanie przeglądu obowiązujących umów pod kątem istnienia w nich klauzul siły wyższej oraz zasad odpowiedzialności odszkodowawczej
- przygotowanie audytu ryzyk prawnych związanych w niewykonaniem zawartych umów
- zbieranie dowodów celem udokumentowania w szczególności: (i) niemożności wykonania umowy oraz (ii) poniesionych strat
- podjęcie negocjacji z kontrahentami celem aneksowania istniejących umów i uregulowania ich wzajemnych stosunków na czas epidemii

Thank you for your attention

@peterkapartners.

Česká republika

Slovensko

Ukrajina

Bulharsko

Rusko

Polsko

Rumunsko

Bělorusko

Maďarsko